

УДК 378.014

Ігор Зіновійович БОПКО,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов Мукачівського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ

У статті розглянуто питання про проблеми наукової діяльності викладача вищого навчального закладу. До таких проблем віднесено: забезпечення фундаментальних, теоретичних, експериментальних прикладних досліджень у різних галузях наук згідно з планами навчального закладу; підготовка кадрів вищої кваліфікації; здійснення зв'язків науково-дослідної роботи з навчально-виховним процесом сучасних вищих навчальних закладів; упровадження наукових напрацювань, у першу чергу викладання навчального матеріалу, у практику вищої школи, а також у різні галузі науки і освіти; залучення студентів до науково-дослідної роботи.

Ключові слова: *викладач університету; педагогічна діяльність, наукова діяльність, педагогічні підходи, особливості наукової діяльності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійна діяльність будь-якого педагога складається з низки взаємопов'язаних між собою видів, які мають загальні компоненти. Окремі конкретні її види розрізняють за формою, способами реалізації, часовою характеристикою, функціональною спрямованістю. Реалізуючи різні цілі, педагог здійснює такі види діяльності: педагогічну, науково-дослідну, професійну за базовою спеціальністю, адміністративно-господарську, управлінську, комерційну і громадську [4]. Але специфічною особливістю викладачів вищих

навчальних закладів, до числа яких входять університети, є те, що основу цієї діяльності складає постійна взаємодія наукової та педагогічної компонент.

Невід'ємність дослідницької діяльності від навчального процесу включено і в принципи Болонського процесу, якими наголошується на свободі досліджень, навчання і викладання як основоположного принципу життєдіяльності університету [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. Питанням наукової діяльності педагогів вищої школи присвячено багато наукових робіт, у тому числі таких дослідників, як В. Бобров, В. Гавриленко, С. Гесен, З. Есарева, Ю. Козловський, С. Лебедев, Г. Матушанський, Е. Мирський, О. Мороз, О. Онуфрієва, В. Оствальд, М. Пирогов, В. Пугач.

Наукова діяльність у вищих навчальних закладах, її співвідношення з навчальною діяльністю, специфіка та особливості і є метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-дослідна робота у сучасних вищих навчальних закладах в організаційному, змістовному і результативному плані має свою специфіку і передбачає розв'язання конкретних завдань, найважливішими серед яких є:

забезпечення фундаментальних, теоретичних, експериментальних прикладних досліджень у різних галузях наук згідно з планами навчального закладу;

підготовка кадрів вищої кваліфікації;

здійснення зв'язків науково-дослідної роботи з навчально-виховним процесом сучасних вищих навчальних закладів;

упровадження наукових напрацювань, у першу чергу викладання навчального матеріалу у практику, вищої школи, а також у різні галузі науки і освіти;

залучення студентів до науково-дослідної роботи.

Забезпечення компонентів педагогічної діяльності на рівні сучасних вимог можливе за умови високого професіоналізму діяльності викладача і професіоналізму його як особистості. Професіоналізм діяльності викладача вищого навчального закладу передбачає, серед іншого, і оптимальне поєднання суто педагогічної діяльності з науково-дослідною та

навчально-методичною роботою [6]. Педагог вищої школи – учений у галузі науки, яку викладає. Він не тільки ґрунтовно володіє своїм предметом, а й самостійно проводить дослідження певної наукової проблеми, збагачує навчальний курс новими теоретичними висновками й науковими положеннями, бере участь у роботі наукових конференцій і семінарів, публікує наукові статті й монографії тощо. Гармонійне поєднання наукової та педагогічної роботи в діяльності викладача підвищує ефективність викладання, посилює пізнавально-творчий його аспект.

Науково-дослідна діяльність як важливий компонент професійної діяльності викладачів спрямовує їх творчий пошук на розробку нових теоретичних концепцій, ефективних методик і освітніх технологій тощо. Упровадження результатів науково-дослідної діяльності викладачів у практику вищого навчального закладу дозволяє піднімати рівень професійної підготовки майбутніх фахівців на якісно новий рівень.

Наукова й педагогічна діяльність – це різні види діяльності, що відбивається, зокрема, у поняттях: наукова діяльність – спеціалізована діяльність, орієнтована на здобуття нового знання; педагогічна діяльність – спеціалізована діяльність із передачі знання.

Деякі науковці вважають, що лише поєднання наукової і педагогічної діяльності для викладача вищої школи є продуктивним: “завдання, поставлені перед ВНЗ, можна виконувати, якщо викладачі є одночасно й висококваліфікованими вченими, і педагогами” [8]. Інші вважають, що провідною є саме педагогічна діяльність, і всі види нею інтегруються і неявно проявляються у ній: “поліпшення освіти у ВНЗ неможливе без визнання подвійної функції викладача як ученого і як педагога й наявності компетентності як в одній, так і в іншій, при цьому об’єктивно головною є викладацька функція” [7].

Один з дослідників взаємодії наукової й педагогічної діяльності В. Гавриленко вважає, що немає певного відношення між здатністю шукати нові істини й здатністю викладати науку, і наводить стосовно цього наявні в практиці варіанти поєднання наукової й педагогічної діяльності вченого: 1) видатні дослідники, але ніякі педагоги; 2) прекрасні педагоги, але погані дослідники; 3) видатні дослідники та видатні педагоги; 4) погані дослідники, що не мають нічого спільного з педагогічною діяльністю.

На думку науковця, можна говорити лише про те чи інше поєднання, що не впливає одне на одне, двох сторонах діяльності вченого [3].

Науковий багаж дозволяє педагогу оволодіти педагогічною майстерністю. Взаємодія може бути ефективною тільки тоді, коли викладач має здібності як до педагогічної, так і до наукової роботи. Вчений відкриває наукову істину, а педагог з допомогою інших засобів педагогічного впливу прилучає до неї студентів. Викладач вищого закладу освіти зобов'язаний вести дослідницьку роботу, поєднуючи її з педагогічною. Отож, розглядаючи проблему взаємодії наукової й педагогічної діяльності викладача, потрібно говорити не про поєднання цих двох різних за своєю природою видів діяльності, а про специфіку педагогічної діяльності викладача вищої школи, яка виступає як науково-педагогічна.

Поняття “науково-педагогічна діяльність” можна розглядати через найближче родове поняття й видову відмінність. Залежно від того, хто є суб'єктом науково-педагогічної діяльності – учений або викладач, родовим поняттям є наукова або педагогічна діяльність.

У літературі науково-педагогічна діяльність найчастіше розглядається як структурний елемент єдиної системи наукової діяльності, що забезпечує рух знань від науки в інші сфери людської діяльності [9].

На наш погляд, по відношенню до педагогічної діяльності як професійної науково-педагогічна діяльність повинна розглядатися як її різновид, як форма діяльності викладача вищого навчального закладу.

Педагогічну діяльність викладача ми розглядаємо як процес вирішення таких професійних завдань: здобуття та накопичення знання в галузі тієї науки, яка викладається; конструювання знання, що передається; передача знання. Специфічність науково-педагогічної діяльності викладача ВНЗ як педагогічної проявляється, на нашу думку, під час конструювання знання, що передається. Останнє пов'язане з розробкою двох окремих, хоча і взаємозалежних, питань: змісту навчального матеріалу та його дидактичного подання.

Більшістю авторів у науково-педагогічній діяльності увага й пріоритет надаються розробці питань змісту освіти й змісту навчального матеріалу [1]. Це пов'язано з критикою існуючої тривалий час так званої навчально-трансляційної парадигми освіти, де зміст освіти розглядається

ся як щось дане заздалегідь, що призводило до абсолютизації значення ролі педагогічних підходів (проблемного, контекстного, діяльнісного, цілісного, оптимізаційного) й об'єктивно вело до зосередження уваги на окремому завданні навчального процесу – підвищенні рівня сприйняття трансльованого знання. У новій парадигмі проблеми змісту освіти й змісту навчального матеріалу, тобто завдання чого навчати, ставляться серед проблем педагогічної технології на перше місце, а всі подальші завдання вибору методів, засобів й організаційних форм освітньої діяльності, тобто завдання як вчити і як вчитися, визнаються підпорядкованими і опосередкованими результатами вирішення проблем змісту.

Істотним моментом для характеристики науково-педагогічної діяльності викладача вищої школи, що зумовлена структурою знань, які становлять зміст освіти й навчального матеріалу, є необхідність постійного оновлення цього змісту. Складність цієї структури й динаміки оновлення її змісту спричиняють необхідність звернення викладача до наукового знання, що перебуває на різних етапах асиміляції з дисциплінарним знанням. Саме тут діяльність викладача набуває характер наукової.

Викладач у разі оновлення змісту навчального матеріалу звертається до наукового знання, представленого в масиві дисциплінарних публікацій. При цьому він звертається до “еверестів” публікацій, різновіддалених у часовому еквіваленті від найновіших досліджень: статей, оглядів, монографій, підручників. Підручники дають зрозуміти актуальний стан дисципліни в цілому, досягнутий на сьогодні рівень цілісного відбиття наукового змісту дисципліни в її навчальних спеціалізаціях; численні монографії формують уявлення про стан систематичного розгляду найзначніших проблем; огляди – про напрями найінтенсивнішого дослідження й підходи до вивчення кожної проблеми; найбільший об'єм складають статті, що надають інформацію про способи досліджень, отримані результати й імена дослідників. Поділ масиву дисциплінарних публікацій на такі категорії відбиває процес перетворення дослідницького результату. Наприкінці процесу дослідження результат втрачає свої зв'язки з ним і з позицією автора й стає науковим фактом (законом, ефектом, константою, змінною), пов'язаним з іншими елементами системи цілісного на нинішній момент наукового знання [5].

Необхідність звернення викладача до інформації, ще не включеної в цілісне наукове знання, посилюється у зв'язку з переходом вищої школи до моделей випереджальної, перспективно орієнтованої освіти, зі зміною цілей і парадигми освіти. Сьогодні все частіше проявляється емпіризм знання. Споживачі знання уже не ставлять на перше місце питання про істинність цього знання. Пріоритету набувають питання використання знання, його ефективності під час вирішення конкретних завдань, можливості його “продажу” в тій або іншій формі. І тут викладачі до змісту навчального матеріалу долучають знання з передових позицій науки, істинність якого відносна.

Звертаючись у своїй діяльності з оновлення змісту навчального матеріалу до наукових знань, що перебувають на проміжних етапах на шляху до цілісного наукового знання, викладач долучається до роботи з його систематизації й, фактично, стає членом співтовариства вчених, котрі досліджують цю проблему. Тут його діяльність набуває рис наукової діяльності як за характером здійснюваних розумових дій, розумових операцій, так і за результатами.

Здобуття викладачем нового наукового знання в процесі оновлення змісту навчального матеріалу й надає цій суто педагогічній діяльності наукової спрямованості. Таку взаємодію наукової й педагогічної діяльності можна вважати іманентно властивою діяльності викладача ВНЗ, яка в цьому сенсі повинна бути науково-педагогічною.

Висновки. Говорячи про наукову діяльність викладача вищого навчального закладу, ми повинні враховувати ту особливість, що в першу чергу він виступає саме як викладач. І першочергове завдання його наукової діяльності – оновлення змісту навчального матеріалу, його дидактичного надання та формування науково-дослідницьких умінь студентів, що трансформує дві умовно незалежні діяльності педагога (власне педагогічну та наукову) у специфічний, характерний саме для закладів вищої освіти сплав – науково-педагогічну діяльність. Це поняття не тільки розкриває сутнісні особливості діяльності викладача вищої школи, але й переводить вимоги до неї радше в площину якісних показників, ніж формальних ознак. Викладач зовсім не зобов'язаний працювати ще й ученим і професійно створювати нові знання. Він зобов'язаний викла-

дати. Але викладати так, щоб будь-яке знання з наукової дисципліни в разі необхідності могло бути спроектоване ним у навчальну дисципліну, навіть якщо це потребує одержання нових наукових результатів.

Список використаної літератури

1. Бобров В. В. Актуальные проблемы содержания образования / В. В. Бобров // *Философия образования*. – 2002. – № 5. – С. 89–102.
2. Болонський процес у фактах і документах. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
3. Гавриленко В. А. Педагогическое мастерство в высшей школе / В. А. Гавриленко. – М. : Труды МВТУ, 1996. – 93 с.
4. Матушанский Г. У. Основные характеристики психолого-педагогической подготовки и переподготовки преподавателя высшей школы на современном этапе / Г. У. Матушанский, Ю. В. Цвенгер // *Психологическая наука и образование*. – 2001. – № 2. – С. 27–31.
5. Мирский Э. М. Массив публикаций и система научной дисциплины / Э. М. Мирский // *Социологические исследования*. – 2001. – № 3. – С. 28–40.
6. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи : навчальний посібник для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів / О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 267 с.
7. Научно-технический прогресс и проблемы высшей школы (Страны Северной Европы): реферативный сборник / под ред. Л. Г. Можаяевой. – М. : ИНИОН РАН, 2009. – 103 с.
8. Пугач В. Ф. Профессорско-преподавательский персонал государственных вузов России: тенденции социокультурного развития в постсоветский период / В. Ф. Пугач // *Alma Mater*. – 2010. – № 7. – С. 24–37.
9. Урсул А. Д. Философия и интегративно-общенаучные процессы / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 2001. – 239 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2014.

Бопко И. З. Особенности и проблемы научной деятельности преподавателя университета

В статье рассмотрены вопросы, касающиеся проблем научной деятельности преподавателя высшего учебного заведения. К числу таких

проблем отнесено: обеспечение фундаментальных, теоретических, экспериментальных прикладных исследований в различных отраслях наук в соответствии с планами учебного заведения; подготовка кадров высшей квалификации; осуществление связей научно-исследовательской работы с научно-воспитательным процессом современных высших учебных заведений; внедрение научных направлений в практику работы высшей школы, в разные отрасли науки и образования; привлечение студентов к научно-исследовательской работе.

Ключевые слова: преподаватели университета; педагогическая деятельность, научная деятельность, педагогические подходы, особенности научной деятельности.

Ворко I. Z. Peculiarities and problems of scientific activity of university instructor

The article deals with the problems of scientific activity of the higher educational establishment teacher. These problems include: supply of fundamental, theoretical, experimental applied researches in various fields of science according to the plans of the higher educational establishment; training of highly qualified personnel; implementation of ties among scientific and research activity with the educational process of modern higher educational establishments; introduction of scientific achievements in practice, primarily in teaching of the high school educational material, as well as in various branches of science and education; involvement of students in research work.

Scientific and research activity of the higher educational establishment teacher is seen as an important component of his / her professional activity, directs their creative searching on the development of new theoretical conceptions, effective methodologies and educational technologies, etc.

It has been stated that, the implementation of the results of scientific and research activity of teachers in practice of higher educational establishment allows to improve the level of professional training of future specialists to brand new one.

It has been scrutinized and instantiated that, scientific and pedagogical activities – are different kinds of activity, which is expressed in their notions. Scientific activity – is a specialized activity oriented on gaining new knowledge,

while pedagogical activity – is a specialized activity oriented on transference of knowledge.

The notion “scientific and pedagogical activity” can be viewed as the nearest relative notion and typological difference. Depending on who is the subject of scientific and pedagogical activity – the scientist or teacher, the emphasis is laid either on scientific or pedagogical activity. In the new paradigm problems of educational content, i.e. the objectives what to teach, come to the fore among the problems of pedagogical technology, and all the subsequent objectives of methods selection, means and organizational forms of educational activities, i.e. the objectives how to teach and how to learn, are considered to be subordinate and indirect results of solving problems of the content.

Defining the higher educational establishment teacher’s scientific activity, the peculiarity, that firstly he / she acts as a teacher has been taken into account. And primary objective of his / her scientific activity – is the teaching material content renovation, its didactic presentation and the formation of students scientific and research skills. Two nominally separate activities of the pedagogue (pedagogical proper and scientific) had been transformed into specific, characteristic for higher educational establishments amalgamation – scientific and pedagogical activity. This notion not only disclose the essential higher educational establishment teacher’ peculiarities, but also transfer the requirements to it into the sphere of qualitative indices rather than formal features. As it has been shown, the teacher does not necessarily need to work as a scientist and professionally create new knowledge. He is obliged to teach. But to teach in such a way, that any knowledge of the scientific discipline, in the case of necessity, could be designed by him / her into academic discipline, even if it requires the obtaining of new results.

Keywords: *higher educational establishment teacher; pedagogic activity, scientific activity, pedagogical approaches, peculiarities of scientific activity.*